

М. В. Ємельянова (м. Умань, Україна)

СПЕЦИФІКА ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Інтеграційні процеси в сучасному освітньому просторі України зумовлюють студентську міграцію. Українські студенти їздять до різних країн Європи та світу. До українських вузів приїжджають навчатися іноземні студенти. Саме поява студентів-іноземців в українських вищих учбових закладах стала причиною актуальності дослідження проблем викладання української мови як іноземної.

У процесі вивчення української мови іноземними студентами виникає багато різних проблем. Розглянемо найважливіші з них. На нашу думку, до найважливіших проблем вивчення української мови як іноземної відносяться наступні проблеми:

- необхідність одночасного засвоєння української мови на побутовому та фаховому рівні;
- потреба у використанні комунікативних ситуацій як способу отримання комунікативних навичок та знань;
- комунікативні бар'єри спілкування.

Якщо говорити про необхідність одночасного засвоєння української мови на побутовому та фаховому рівні, то варто зазначити, що ця необхідність спричинена специфікою діяльності студента, тобто переважно науковою та навчальною сферою спілкування. Таким чином, життя в українському суспільстві вимагає від іноземного студента побутових знань з мови, а студентські обов'язки вимагають професійних та наукових мовних знань з обраної спеціальності.

Головна проблема в тому, що побутові знання в більшості випадків є досить простими для засвоєння, а фахові – більш складними та заплутаними. При цьому для іноземного студента важливим є вивчення обох рівнів, які необхідно вивчати одночасно. Вся справа в тому, що мова для студента є не лише засобом спілкування, а й інструментом отримання знань. Звичайно, без знання побутового рівня мови швидке засвоєння фахового рівня є технічно неможливим. Та, незважаючи на це, викладач української мови повинен враховувати, що у студентів-іноземців уже відбувається навчальний процес разом з іншими студентами, яким дисципліни викладаються українською мовою. І чим швидше студенти засвоять фахову термінологію, тим більш ефективним буде їх навчання в вищому учбовому закладі.

Навіть якщо студент має хороші знання побутового рівня спілкування, вивчення своєї фахової мови все одно становить для нього складність. Досліджуючи цю проблему багато вчених висловлюють різні міркування щодо причини складності засвоєння студентами-іноземцями фахових знань з мови. Наприклад, дослідники І. Кочан [1], Л. Селіверстова [2] у своїх працях доводять, що, крім недостатніх знань мови, процес мовного професійного становлення студентів-іноземців ускладнюється тим, що науковий стиль

української мови вирізняється різноманітною термінологією та складними синтаксичними конструкціями.

Вирішення проблеми одночасного вивчення української мови на побутовому і фаховому рівнях ми бачимо в зближенні змісту навчальних матеріалів з української мови як іноземної і змісту конкретних фахових дисциплін. Саме про це каже Л. Селіверстова, наголошуючи на потребі максимально наблизити змістове наповнення навчальної програми з української мови для іноземців та підручників з цього предмету до конкретної змістової сутності фахових дисциплін [2, с. 22].

Розглянемо, як це має відбуватися на практиці. На нашу думку, доцільним є отримання побутових знань з мови на матеріалах з елементами термінів та фахових понять. Наприклад, тема «Знайомство» передбачатиме знайомство студентів в аудиторії університету і розмову про навчання; тема «Їжа. Мій обід» для студентів природничого факультету передбачатиме розповідь про корисні речовини страв та про рослини, з яких ці страви готувалися, тема «Подорож» для тих же студентів природничого факультету передбачатиме розповідь про флору і фауну, рельєф, клімат країни, по якій подорожує оповідач і т.д.

Виникнення потреби у використанні комунікативних ситуацій як способу отримання комунікативних навичок та знань зумовлюється самою сутністю мовлення як процесу ситуаційного поєднання засобів мови з метою передачі певної інформації. Певна річ, вивчення української мови у іноземних студентів розпочинається із засвоєння необхідної кількості мовних засобів: лексики, граматичних, синтаксичних та стилістичних особливостей української мови. Але звичайне запам'ятовування тих чи інших мовних одиниць не дасть іноземному студенту можливості вільно володіти мовою. Для повноцінного розуміння лексем та синтаксем їх необхідно вивчати в контексті, тобто в тому чи іншому мовному оточенні. Таким чином виникає необхідність вивчати слова, словосполучення та речення в контексті тих чи інших мовних (комунікативних) ситуацій. Як відомо, ситуативність – основна лінгвістична риса усного мовлення, вона дає змогу співвідносити мовні і немовні засоби вираження у цілеспрямованому здійсненні мовленнєвого акту [1, с. 31]. Важливо під час моделювання комунікативних ситуацій вчити студентів використовувати як вербальні, так і невербальні засоби, правильно володіти інтонацією та уміти відрізнити на слух питальні та розповідні речення.

Доведено, що саме в комунікативній ситуації (КС) найлегше засвоюється нова лексика та нові мовні конструкції. У процесі вивчення української мови як іноземної, на нашу думку, буде доцільно чергувати побутові та наукові мовні ситуації для того, щоб процес засвоєння мови відбувався окресленими нами двома напрямками одночасно. Ще одним із варіантів створення мовної ситуації є інтеграція побутових та наукових ситуацій. Наприклад, запропонувати тему – «Знайомство в бібліотеці університету. Розмова про бази даних», під час якої студенти моделюють ситуацію знайомства та подальшої розмови про особливості створення

баз даних.

Комунікативна ситуація не існує окремо від системи вправ, куди вона входить як важливий компонент. Однією з поширених та досить ефективних вправ є проведення, а пізніше і створення рольових ігор. Методисти описують такі ситуативні завдання, як мікросценки, які створюють «контекст реальної взаємодії» [3, с. 87–89].

Для студентів, які слабо володіють українською мовою, спочатку важко самостійно змоделювати та реалізувати КС, тому на перших етапах вивчення мови доцільним ми вважаємо використання аудіо- та відеоматеріалів. Цікавими є спостереження О. Тарнопольського над використанням відеоматеріалів, сюжетних діафільмів чи слайдів та інших допоміжних технічних засобів, що візуально моделюють комунікативну ситуацію та надають значну допомогу в навчанні діалогічного мовлення [4].

Комунікативні бар'єри спілкування – це перешкоди на шляху адекватної передачі інформації між партнерами зі спілкування.

Класифікацій комунікативних бар'єрів в вітчизняній науці існує багато. Наприклад, Г. М. Андреева вирізняє комунікативні бар'єри соціального і психологічного характеру. З одного боку, такі бар'єри можуть виникати через відсутність розуміння ситуації спілкування, яка спричинена не просто різною мовою, якою спілкуються учасники комунікативного процесу, а й відмінностями більш глибокими, а саме – соціально-психологічними, що існують між партнерами. З іншого боку, бар'єри комунікації можуть мати і більш виражений психологічний характер [5].

Л. Е. Орбан-Лембрик говорить про фонетичний, семантичний, стилістичний, логічний та смисловий бар'єри [6, с. 273–275].

Якщо розглянути кожен із вище названих бар'єрів, то можна констатувати, що кожен із вище названих бар'єрів існує в тій чи іншій мірі в будь-якого іноземця, що починає вивчати мову. Але більш важливим та важким для подолання є соціо-культурний бар'єр, який виокремлює В. Г. Крисько [7].

Саме цей бар'єр зумовлений соціальними, політичними, релігійними, етнічними, відмінностями, які породжують не тільки різну інтерпретацію понять, що застосовуються у процесі комунікації, але й різні світовідчуття, світогляд, світорозуміння тощо. В процесі навчання іноземних студентів викладач просто зобов'язаний постійно пам'ятати про існування комунікативних бар'єрів. Подолання цих бар'єрів є важливим необхідним елементом навчання мови. І одним з найважливіших моментів є уміння «змусити студента заговорити українською мовою».

Отже, вивчення мови, на нашу думку, повинно здійснюватися одночасно в двох паралельних напрямках – вивчення мовних засобів, необхідних для розмови в основних комунікативних ситуаціях побутового спілкування та вивчення основних понять та термінів, необхідних для засвоєння тієї спеціальності, яку вивчають конкретні студенти. Вивчення української мови іноземними студентами доцільно проводити, моделюючи різні комунікативні ситуації, в контексті яких швидше та якісніше

запам'ятовуються різні мовні одиниці. Для вивчення української мови іноземними студентами дуже важливо намагатися долати комунікативні бар'єри, виникнення яких пов'язане з відмінностями не лише мовними, а й культурними і соціальними.

Література

1. Кочан, І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові / І. М. Кочан. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 519 с.
2. Селіверстова, Л. Проблеми укладання навчальних програм з української мови як іноземної / Л. Селіверстова // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – Вип. 3. – С. 21–26.
3. Костомаров, В. Г. Методическое руководство для преподавателей русского языка иностранцам / В. Г. Костомаров, О. Д. Митрофанова. – М. : Рус. яз., 1978. – 135 с.
4. Тарнопольский, О. Б. Методика навчання іншомовної діяльності у вищому мовному закладі освіти / О. Б. Тарнопольский. – Київ : ІНК ОС, 2006. – 248 с.
5. Андреева, Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1988. – 432 с.
6. Орбан-Лембрик, Л. Е. Соціальна психологія : навч. посіб. / Л. Е. Орбан-Лембрик. – Київ : Академвидав, 2005. – 448 с.
7. Крысько, В. Г. Социальная психология / В. Г. Крысько. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2007. – 432 с.